

A JUNG-ÉLETMŰ MAGYARUL

Beszélgetés Érsek Nándorral, a Scolar Kiadó ügyvezető igazgatójával, Turóczy Attila fordítóval és Ferentzi Eszter szaklektorral

...a jungi pszichológia kifejezetten jól kezeli például a spirituális-vallási diverzitás kérdését, jól használható értelmezési keretet nyújtva egészen különböző szociokulturális háttérrel rendelkezők segítéséhez, megértéséhez is.

■ 2002 óta jelennek meg a Scolar Kiadónál Carl Gustav Jung életművének kötetei – az eredeti tervek szerint mintegy húsz kötetben. Milyen előkészületeket igényel egy ilyen életműkiadás? Kik vettek részt a sorozat megtervezésében? Hol tart a sorozat?

ÉN: Elsősorban sok pénzt és elkötelezettséget igényel egy ilyen kiadás. Kezdetben a magyar jungiánusok bábáskodtak a megjelenésnél, aztán magunkra maradtunk.

TA: Mivel létezik a nemzetközileg elfogadott Összegyűjtött Munkák sorozat, amely az angol-amerikai kiadáson alapul, a sorozat külön tervezést nem igényelt, csak a megfelelő erőforrások hozzárendelését, úgy szakmai, mint anyagi téren.

Mennyire tekinthető ma ismertnek Jung életműve Magyarországon? Milyen érdeklődést tapasztaltak az életműsorozat iránt?

ÉN: Az érdeklődés korlátozott, így üzleti alapon nem is jelentethető meg egy ilyen sorozat. Szakmai, művelődéstörténeti jelentősége azonban olyan nagy, hogy mindenképpen érdemes megismertetni a magyar olvasókkal, akik ilyen-olyan művekben számtalanszor találkozhatnak Jungtól származó idézetekkel, fogalmakkal, a személyére történő utalásokkal, ám magát Jungot és műveit többnyire csak hírből ismerik.

TA: Jung életművét csak a szakemberek egy kis része vásárolja meg. Az olvasók nagyon szeretik a Jung-életmű alapján összeállított *Gondolatok* sorozatot, amely tematikusan összeállított zsebkönyvekből áll, egy-egy mondat, maximum egy-egy bekezdés erejéig idézve Jungot. Talán ez a „belépő” Junghoz. Utána szoktak következni a Jung-

tanítványok (Marie-Louise von Franz, Aniela Jaffé és a többiek, manapság pedig főként Verena Kast) által írt szakmai összefoglalók, majd maga Jung. Ritkán fordított a sorrend. A Scolar által felvállalt életműsorozat viszont óriási lépés nemcsak azért, mert egy nagy úrt tölt be a pszichológiai szakmában, hanem azért is, mert Jung egyetemes gondolkodóként is megkerülhetetlen: a filozófusoknak és az irodalmároknak éppen annyira hiányzik ez az alapmű, mint nekünk pszichológusoknak.

FE: Nehéz megbecsülni az ismertség mértékét. A jungi életmű ismeretének tekinthetjük-e az extravertió-introvertiú fogalompár mindennapi használatát, noha valószínűleg kevesen tudnák első megfogalmazójához, Junghoz kötni? A hazugság-vizsgálatra használt poligráfokról is bizonyára többen hallottak már, mint ahányan tudják, hogy Jung kutatásai milyen fontosak voltak a módszer létrehozásában. A pszichoanalitikus pszichológiában kicsit járatosabbak bizonyára hallottak már Jung ismertebb fogalmairól, mint például a *kollektív tudattalan* vagy az *animus* és *anima*, de kevésbé valószínű, hogy azokról hosszabb lélegzetű Jung-írásokat olvastak volna.

Jung életműve igencsak terjedelmes – és a Scolar-féle sorozat elindítása előtt is megjelent már néhány Jung-kiadvány magyarul. Milyen problémákat vet fel a fordításban a terminusok használata? Mennyiben sikerült egységesíteni a szóhasználatot? Voltak-e a korábbi fordításokhoz képest felülbírált, új terminológiai javaslatok?

TA: A kiadói koncepció szerint egységessé tesszük a magyar nyelvű fordításokat. A C. G. Jung *Összegyűjtött Munkái* maga az ősforrás, tehát ennek nagyon hitelesnek kell lennie. Az előző munkák ebben fontos kiindulópontként szolgálnak, de egy-két ponton módosítani kell őket. A legnagyobb veszély az irodalmi értelemben vett szépség, amely a szakmai precizitás rovására mehet.

Fontos lenne viszont az összes könyv összes fejezetének egységesíteni a magyar címét, hogy a rengeteg kereszthivatkozásba ne csússzon hiba, de ez sajnos a mai napig nem valósult meg. Így nagy a hibalehetőség, pedig nagyon fontos ez a munka, hiszen ezeket a könyveket száz év múlva is olvasni fogják. Ehhez viszont össze kellene fognia a Jung szellemi örökségével foglalkozó magyar embereknek.

FE: Minden fordítás óhatatlanul egyfajta értelmezés, hiszen a célnyelvben használt szavak sokszor nem ugyanazzal a jelentéstartománnyal bírnak, mint a forrásnyelv szavai. E téren sokszor más nyelv fordításai, így az angol szöveg sem segít. Az objektum és szubjektum például idegenül hangzik magyar szövegkörnyezetben, de a tárgy és alany szavakkal ellentétben közelebb áll a jelzős formákhoz, azaz a szubjektív és az objektív kifejezésekhez. Ugyanígy a mély-én kifejezés részben visszaadja a német Selbst szó jelentését, de bizonyos szövegkörnyezetben talán félrevezető lehet.

Az életmű mára több világnyelven is hozzáférhető. Volt-e olyan életműsorozat, fordításkoncepció, amelynek a tapasztalatait kiemelten tudják hasznosítani a sorozat tervezésekor?

ÉN: A Scolar-sorozat alapjául a német *Gesammelte Werke* szolgált, amely a Jung-életmű legteljesebb, nemzetközileg elismert összegzésének tekinthető. Hangsúlyozni szeretném, hogy a Scolar Kiadó által elindított életműsorozat egyedülálló Magyarországon abban a tekintetben is, hogy először válnak hozzáférhetővé magyar nyelven a teljes Jung-szövegek. A korábbi magyar Jung-kötetek ugyanis kivonatos kiadások voltak, melyekből többnyire a fordítás szempontjából különösen nagy nehézséget jelentő kultúrtörténeti részeket mellőzték.

TA: Megkerülhetetlen az angol-amerikai kiadás. Nemcsak azért, mert Jung amerikai tanítványai állították össze azt az életműsorozatot, amelyet most németről fordítunk magyarra, hanem azért is, mert kritikai kiadást hoztak létre, ami azt jelenti, hogy bizonyos értelemben az ő kezük alól kikerült kötetek „eredetibbek az eredetinel”. De legalábbis érthetőbbek... A világ összes Jung-életműkiadása az amerikai kö-

veti; az amerikaiak látták el számokkal a bekezdéseket, rengeteg lábjegyzetet írtak, és sokszor csak annyiban érezhető a segítségük, hogy a Jung által homályosan hagyott pontokat egy-egy szóval vagy utalással érthetővé tették. Ők könnyebb helyzetben voltak, mint mi: Jung közvetlen közelében éltek, ismerték a gondolatait, az észjárását, hallották előadni bizonyos témákról angolul is, németül is, megvoltak a kapcsolataik, hogy ha valamit nem értettek, magához Junghoz vagy a közvetlen tanítványaihoz tudtak fordulni – ez nagy előny hozzánk képest, és ezért is megkerülhetetlen az amerikai kiadás. De nagyon fontos azért is, ami miatt az amerikaiak uralták a 20. századot: a hihetetlen pragmatikus szemléletük miatt. Amit ők írnak, az egyszerű és érthető, számukra létfontosságú, hogy ami a papírra kerül, az minél szélesebb körben érthető legyen.

Jung velük szemben nehezen érthető, homályosan fogalmazó szerző. Egyrészt föllelhető nála egy németes és a múlt század elejére jellemző dagályosság, másrészt introvertált gondolkodó volt, aki kora egyik legműveltebb embereként sokszor néha maga is nehezen vágott rendet a rengeteg ismerete és megérezése között. Ennek eredményeként az írásai is nehezen érthetőek, sokszor már-már az jut eszembe egy-egy mondatáról, hogy „korlátozott kódban” írta... *ez-az, itt-ott, előbbi-utóbbi...* ha én ezt nem tudom követni, csak fölötöm az amerikai kiadást, és abból egyből kiderül, hogy mire vonatkozik az „ez” és az „az”, az „előbbi” és az „utóbbi”. Nem úgy volt neki fontos, hogy megértsék, mint az amerikaiaknak, akiknek ez a fő szempontjuk. Van egy-két olyan írás, amelyek előadásokból születtek: minél inkább megőrizte az előadásjellegét az írás, annál könnyebben követhető, hiszen Jung ragyogó előadó volt, aki együtt élt a hallgatóságával, és azonnal felmérte, értik-e, amit mond. Természetesen megfordítva is igaz: minél inkább az íróasztalon, Jung óriási könyvtárában és pipa-füstben született egy írás, annál inkább tele van mindenféle utalással, rengeteg közéleti idézettel, sokszor sorokon át latinul vagy ógörögül.

Ennek ellenére a német kiadás a „hivatalos”, és a szerződésünk szerint nekünk is a németet kell követnünk. Ez azt jelenti, hogy a német lábjegyzeteket és a német szöveget tekintjük kiindulópontnak, és az angol-amerikai kiadást csak segédeszközként használjuk.

Melyek azok a témák, amelyek a Jung-életműből ma leginkább érdeklődésre tartanak számot?

TA: Talán az *animus* és az *anima*, valamint az *árnyék*. Ennek részben az az oka, hogy ezeket egyszerűbb megérteni is, részben pedig az, hogy ezekkel az archetípusokkal találkozunk legelőször az önismeret során. A 20. században drasztikusan megnövekedett a válások száma az egész nyugati világban, és féltő, hogy a 21. század le fogja pipálni. Ha jobban megértenénk az anima és az animus kérdéskörét, jobban tudnánk működtetni a párkapcsolatainkat, illetve a szakemberek is jobban tudnának segíteni azoknak, akik erre törekednek. Érdemes lenne a családterápiában is foglalkozni azzal, hogyan jelennek meg ezek az archetípusok a családban, konkrétan például a szülők árnyéka hogyan bukkan fel a gyerekeikben. Jung sokszor emlegette, hogy a nevelő ne neveljen, hanem magát nevelje meg, mert amit ő nem él ki, nem valósít meg, amit elfojt, az a rá bízott gyerekekben fog később külön életet élni.

FE: Véleményem szerint minden pszichológiai iskola számára állandó kihívás, hogy válaszolni tudjon az adott kor vagy társadalom tagjainak jellemző problémáira, dilemmáira. Érdeklődésre tarthat számot az is, ha ez kifejezetten jól, s az is, ha ez kifejezetten nehézkesen megy. Mint ahogyan arra később még kitérek, a homoszexualitás nem patológiaként való értelmezése például kihívás a jungi pszichológia számára. A dilemma, azaz a Jung nézeteivel való ellentmondás ugyan feloldható, de nem teljesen egyértelmű, hogy pontosan milyen módon.

Ezzel szemben a jungi pszichológia kifejezetten jól kezeli például a spirituális-vallási diverzitás kérdését, jól használható értelmezési keretet nyújtva egészen különböző szociokulturális háttérrel rendelkezők segítéséhez, megértéséhez is. A minden ember által osztott közös múlt, amely a kollektív tudattalanban, illetve az archetípusokban jut kifejezésre, rámutat a kultúrák és nézetek sokfélesége mögötti közös magra, mintegy hidat építve közöttük. Az egyes emberek segítése tehát egy olyan kereten belül történik, ahol nagy szerepe van az egész társadalomnak, sőt az egész emberiségnek. Az individuumot úgy támogatni, hogy közben a többi, akár egészen különböző nézetekkel bíró emberhez való kapcsolata is megerősödjön, véleményem szerint olyan jellemvonása a jungi pszichológiának, amely érdeklődésre tarthat számot napjainkban.

Miben más a jungiánus lélektan a többi pszichológiai iskolához képest? Mihez kapcsolódnak a legélesebb viták a szakmán belül?

TA: Én nemigen tudok vitákról. Azok lezajlottak a múlt század elején, amikor még Jung is tagja volt a pszichoanalitikusok társaságának, sőt annak „koronahercege” (a vezetői poszt örököse) volt, ahogy Freud szívesen nevezte. Aztán a jól ismert forgatókönyv szerint Jung is kinőtte a Freud-féle szexualitásból szőtt kabátot, ezért levetette, és elindult a saját individuációja útján. Ekkoriban még voltak szakmai viták, utána azonban már csak követők voltak, a nézetek szétágaztak, és nem az volt a kérdés, ki kit tud meggyőzni, hanem hogy ki melyik mestert fogadja el hitelesnek, melyiket követi. Mondanom sem kell, jungiánus szempontból Jung nyerte ezeket a vitákat... De akkor már nem állt vele szóba a másik oldal (ehhez a témához érdemes elolvasni a *Freud és a pszichoanalízis* [ÖM 4.] című kötetet). Ma már nincs is olyan műveltségű ember, aki az életmű egy-egy részlemét kivéve komoly kritikát tudna megfogalmazni. A nemzetközi jungi társaság pedig továbbmegy az alapító által kitaposott ösvényen, és egy-egy problémát továbbfejlesztve fejlődik maga is.

Nincsenek olyan tényezők sem, amelyek rákényszerítenék a különböző pszichológiai iskolákat a termékeny vitákra. Az „akadémiainak” nevezett egyetemi oktatás jól megvan az államilag szponzorált, pályázatokkal támogatott kísérletezgetéssel, köszönőviszonyban sincs a jungi vagy bármelyik mélylélektani pszichológiával. A gyógyítással foglalkozó pszichológiák pedig szintén a maguk belterjes világában élnek, bár ezek között ki kell emelni a jungi iskolát, mert megörökölte az alapító atya nyitott szellemét, és nagyon befogadóan áll hozzá más iskolák fejleményeihez. A jungi oldalon ugyanis nem okoz gondot befogadni például a pszichoanalitikusok tárgykapcsolat-elméletét és aktívan támaszkodni rá, fordítva viszont nem ez a helyzet. Sokszor hallom pszichoanalitikus körökben: „Jung?... de hát ő megőrült, nem?” Ezzel utalnak a Freuddal való szakítás nehézségeire, de hát persze nem őrált meg Jung, csak kicsit szétesett, hogy aztán összerakja magát a saját erejéből. De ők még ott tartanak. Egy-egy ilyen mondat olyan, mint a nyelvtörténet: a magyar „galamb” szóban megvan még a nazális hang a „b” előtt, amit az őszláv nyelvből vettünk át, de a mai nyugati szláv nyelvekből ez már kihalt. A szláv nyelvészek a magyarból rekonstruálhatják, milyen lehetett az ő nyelvük ezer évvel ezelőtt. Mi meg a pszichoanalitikusok egy-egy ilyen utalásából ébredünk rá, hogy mennyire megváltozott a világ...

Egy-egy kritika azért elhangzik néha. Általában az archetípusokat szokták nagyjító alá venni: egyrészt maga Jung is legalább négyféleképpen definiálja őket, így aztán – hiába van ezeknek a meghatározásoknak közös metszetük – valójában nagyon tág lett az értelmezési körük, és ezt némi joggal lehet firtatni. Elvileg minden olyan dolognak lehet archetípusa, amellyel az emberiség – emberi vagy állati – ősei találkoztak a törzsfejlődés során, így viszont tényleg szinte bárminek lehet archetípusa. Ez egy régi ellenvetés, de napjainkban Ken Wilber amerikai pszichológus-filozófus is az archetípusokat kritizálja, mondván, hogy valójában nem is az az igazi archetí-

pus, amelyet Jung annak nevez. Wilber sokkal elvontabb szinten értelmezi az archetípust, mint Jung, nála – a keleti bölcseleti iskolákra támaszkodva – ezek sokkal objektívebbek és magasabb rendűek.

A „miben más” kérdést le kellene szűkíteni egy kicsit. Mihez képest miben más? A klasszikus, múlt század eleji viselkedés-lélektanhoz képest minimum abban, hogy elismeri a tudattalan létezését, és nem feltételezi, hogy az ember *tabula rasa* lenne, akit a kondicionálással azzá alakítanánk, amivé és akivé csak akarnánk. De ez már a pszichoanalitikus elmélethez képest is változás, mert ha nem tiszta lappal indul az ember, akkor mivel? Jung szerint természetesen az archetípussal és a kollektív tudattalan bölcsességével, amely nemcsak az emberi, hanem az állati őseink megoldásait, valamint az ösztöneink bölcsességét is tartalmazza a tipikus élethelyzetekre.

FE: Nehéz erre a kérdésre röviden válaszolni. A jungiánus pszichológia a mélylélektani irányzat egyik képviselője, azaz elismeri az emberi lélek tudattalan aspektusait, nagy hangsúlyt fektetve azokra. További karakteres jellemző, hogy a jungi pszichológia olyan elemek bevonásával írja le az emberi pszichét, melyeket a legtöbb pszichológiai iskola nem tud vagy nem akar bevonni a „tudományos” pszichológia vizsgálódási körébe. A mítoszok, az ezotéria és általában véve az emberi lélek spirituális aspektusa ritkán képezik szerves részét széles körben elismert pszichológiai iskoláknak.

A jungi pszichológia körüli kurrens viták és diskurzusok közül talán a homoszeualitás kérdéséhez kapcsolódót érdemes kiemelni. Az animus és anima koncepcióján belül kihívást jelent az azonos neműek iránti vonzódásnak olyan koherens magyarázatát adni, mely nem valamiféle „betegség”-ként értelmezi azt.

A Korunk jelen lapszáma az álmokról szól. Mit tekint leginspiratívabbnak Jung álmokkoncepciójával kapcsolatban?

TA: Jung álmokkoncepciója elválaszthatatlan a tudattalannról alkotott felfogásától, amely jócskán túlmegy azon a freudi felfogáson, hogy a tudattalan csak az elfojtott és egyébként elhárított tudattartalmak amolyan „lerakóhelye” lenne. A jungi értelemben vett tudattalannak természetesen megvan ez az oldala is, csak itt árnyék-nak hívjuk. Nem merül ki azonban ennyiben, hanem továbbmegy, és megelevenedik benne a férfiak női része, az anima, és a nők férfi része, az animus és a rengeteg egyéb archetípus. A jungi álmokkoncepció egyik üdítő eleme ez a tág értelmezési kör, a másik pedig az, hogy az árnyékunkkal, az animánkkal, az animusunkkal „személyesen” találkozhatunk az álmainkban, mint egy színpadon, ha jól odafigyelünk. Ha még jobban követjük az álmainkat, és naplót is vezetünk róluk, sőt esetleg valakivel meg is beszéljük őket, akkor ezeknek a motívumoknak látjuk és követhetjük a fejlődését is, ami nagyon izgalmas dolog, és még csak feltétlenül pszichológus sem kell hozzá. Csak egy kis fegyelem, no és valódi önismereti igény. Életünk során egy-egy „nagy” álomban pedig maga az Élet kopogtat a tudatunk ajtaján...

FE: Ahogyan Freud fogalmazott, az álmok jelentik a tudattalan megismerésének királyi útját. Ezt a nézetet Jung maga is osztotta, azonban elképzelése részleteiben némiképp különbözött Freudétól.

Véleményem szerint az egyik leginspiratívabb vonás a jungi álomértelmezésben, hogy a klasszikus analitikus megközelítéssel ellentétben az álmokat nem csupán a tudattalan álruhás hírnökeinek tekinti, mely nézet szerint a szimbólumokból álló „álca” azt a célt szolgálja csupán, hogy a tudat a tartalmakat felismerve el ne utasítsa azokat. Ezzel szemben Jung az álmok képi, szimbolikus megjelenését egy ősi nyelv megnyilvánulásának tekinti, és az a tény, hogy az álmodó előtt bizonyos motívumok ismeretlenek, azt mutatják, hogy azok az emberiség közös kincseit képezik, s nem az álmodó saját élményeiből származnak. Egy-egy motívum újszerűsége így nem a tudat előtt rejtett tartalmakra, hanem az archetípussokra mutat rá. Jung páci-

enseivel gyakran álomnaplót íratott, mivel előnyben részesítette az álomsorozatokat, melyek alapján szerinte hitelesebb keresztmetszeti kép alkotható az egyes szimbólumokról, archetípusokról.

Számomra érdekes például az álomtartalmak jungi értelmezésének kettőssége is. Az álom motívumai egyrészt vonatkoztathatók egyszerűen az álmodót körülvevő (tárgyi) környezetre. Lehetséges azonban egy olyan értelmezés is, miszerint az egész álom, minden egyes motívumával személyisége különböző részleteinek a kivetülése, metaforikus megjelenése. Ahogyan az archetípusok álombeli megjelenése egyfajta „idegenséget” képvisel az álmodó szemszögéből, ez a megközelítés az ismeretlennek tűnő részleteket gyakran az értelmezést segítő megvilágításba helyezi.

2009-ben jelent meg első ízben a sokáig elzártan őrzött Vörös Könyv, Jung kézíratos munkája. Jelentett-e valamiféle fordulatot a Jung-szakirodalomban e kiadvány megjelenése? Tartogat-e még ismeretlen anyagokat a Jung-hagyaték?

TA: Csak ismeretlen anyagokat tartogat a Vörös Könyv! Az egész, Jung iránt érdeklődő világ alig várta, hogy leteljen az ötven év Jung halála után, és az örökösök lehetővé tegyék a könyv kiadását, amelyből magát Jungot ismerhetjük meg, személyesen. Annak a Mesternek a saját *opus magnum*át, aki nemcsak tanított, hanem maga is járt az úton. A könyv gyönyörű, kalligrafikus írással, iniciálékkal, képekkel – és ez mind Jung keze nyomát, bölcsessége növekedésének nyomait viseli magán. Jung nemcsak az életművével, hanem főként ezzel a könyvével jegyezte be magát a Platónnal kezdődött szellemi hagyomány legillusztrisabb képviselői közé – ahogyan Deák Zsolt barátom mondogatja.

FE: Ahogy minden lélekgyógyászati iskola, a jungi pszichológiai iskola is egyfajta gyakorlat, praxis, azaz a pszichológia aktív művelése. Éppen ezért sok szempontból nagyon inspiratív lehet annak megismerése, hogy az iskolaalapító maga hogyan élte meg az elméleti kidolgozás, illetve gyakorlati alkalmazás különböző dilemmáit.

Kérdezett Balázs Imre József

